

seges tartalmakat hordozó, egészséges építészeti forma. Van, Salgótarjánban bontakozó városközpont az egyik, parányi méretben a Mátra lábánál.

Dunaújvárosban és nagy költséggel megépített lakótelepeink nagy részében a lehetőséget elpusztítottuk. Tudjuk, ismerjük a gátló tényezőket, melyek felsorolása túl hosszú nyújtana a problémák így is hosszas sorát.

Ezeket a problémákat is fel kellene vetni, és pedig a most születő új gazdasági mechanizmus szempontjából. Azonban a cikk kereteiben nem vállalkozhatunk arra, hisz oly területekre kellene behatolnunk, mint a Tervező Intézetek alkotó atmoszférát benítő szervezete, az építőipar elmaradottsága, vagy monopol helyzetből irányított tervezés és kivitelezés kapcsolatai.

Meg kell elégednünk azzal, hogy számonkérjük önmagunkat az elkövetett hibákért, az elmulasztott lehetőségekért.

Es itt ismét meg kell torpannunk. Vajon számonkérhetők e azok is, akik bár helyesen tudják felismerni a „mit”, de nem képesek megfogalmazni, transzponálni mesterségük nyelvére, és nem boldogulnak a „hogyan”? Nem! A képesség hiánya nem mentesít a felelősség alól, csak más természetű felelősséget vet fel. Szij Rezső Dunaújváros relációjában a felelősség természetét is feszegeti. Az általa érintett kontraszlekcio fenyegető gyakorlata ellen mindnyájunknak össze kell fogni. Minden jószándékú embernek, építésznek, íróknak, olvasóknak, értőknek, politikusoknak, ha szívükön viselik társadalmunk eszméit.

Károlyi Antal:

Dunaújváros az első tervezett magyar város. Nem ismerünk előtte hazánkban még egy másik várost, amit előre megfontolt, megrajzolt tervek alapján egyszerre építettek volna a síkmezőn. A magyar városok valamilyen magból kikeltek, keletkeztek, aztán a történelem forgásával együtt növekedtek, terebélyesedtek; néha fogytak, sőt teljesen el is pusztultak.

Dunaújváros tehát előkép és gyakorlat nélküli első városépítési kísérlet, ahol az építés menete lehet az érdekesebb mint az eredmény. Dunaújvárost nem is annyira az eredményeiért, mint inkább a tanulságokért szeretjük.

A kérdés csak az, hogy okultunk-e eleget a dunaújvárosi tanulságokból? Bizonyára sokat, de nem eleget. Eppen a leglényegesebb kérdésekben bizonytalankodik a szemlélet. Mi, tervező építészek azt valljuk, hogy az építés több mint termelő munka, az is, de kulturális cselekvés is. Egy egyszerű ház is sok mindent ki tud fejezni a használhatóságán felül, aszerint, hogy az alkotója felruházta-e olyan tulajdonságokkal. Egy városnak ki kell fejeznie sok mindent a használhatóságán felül, ami visszautat az építőre és használóira egyaránt. Nemcsak az a fontos, hogy a városon belül zökkenőmentesen folyják az élet, végezhető legyenek a funkciók, hanem mit tud felmutatni ezeken felül, ami vonzóvá, otthonossá és széppé teszi, ami odaköti a bennlakót és ami miatt érdemes a várost azoknak is felkeresni, akinek nincsen ott dolguk. Ezeket a városesztétikai kérdéseket az építészek legalább olyan fontosnak tartják, mint magát a lakástermelést. De a gazdasági szakemberek nem. Nekik csak a gazdasági mutatók a fontosak. Persze ez nem azt mondja, mintha egy magas építészeti kultúrájú, esztétikai igényeket kielégítő városnak nem lehetnének jók a gazdasági mutatói is. Sőt! Eppen ez az igazi dolga a tervezőknek, hogy úgy rendezzék a kezükre bízott adottságokat, lehetőségeket, hogy az említett kulturális igények kielégítése mellett a gazdasági követelmények se szenvedjenek kárt. Mivel ez már nemcsak szakmai tudás, hanem hivatásbeli becsület kérdése is, itt nyomatékkal esik latba a tervezők személységének az értéke.

A múltból jó példák vannak eligazításunkra. Ismerünk magyar városokat, ahol néhány kiváló építész — noha csak rész munkájával — az egész várost fel tudta emelni az építészeti kultúra vonalán. (Székesfehérvár.) De el is tudták rontani. (Nyíregyháza.)

Ahogy a színpadon is a szerepek megfelelő alakítót keresnek, a várostervezésnél is meg kell válogatni a megfelelő személyeket. Különösen most, mikor a „típus” mindent megváltó fétissé vált. Dunaújvárosban még csak azokkal a prototípus épületekkel operáltak, ami éppen akkor volt. Sajnos ez ma sincs másképpen. Dunaújvárosban szinte jót tesz a szemnek, hogy váltakoznak, keveregnek ezek a minden

évjárásban más prototípusok; ma elszörnyedünk az országot járván, hogyan préselik ugyanabba — sokszor csak egy sablonba — vidéki városainkat. Szinte már szemérmetlennek tűnik, ahogyan pl. ezek a négy és kilencemeletes egyforma házak kicsi, közép, vagy nagy városban egyaránt ugyanabban a bokrosításban példazzák a magyar városépítés szellemét.

Hát valóban ilyen szellemi szegények volnának tervezőink? Szó sincs róla! Tervezőink külföldi kitűnő eredményei tanúsítják ezt. De a „típus” fogalmának helytelen értelmezése, a kellően át nem gondolt rendelkezések kötik meg a tervező kezét vagy kényszerítik sok tehetséges tervezőt teltségére. Rég volt ilyen kétes értékű jel-szavunk — sajnos azzá vált — ami helyesen alkalmazva valóban jó eszköz a tervező kezében, de ha szabadjára engedik, alattomos kártevővé válik. Félő, hogy máris többet ártottak vidéki városképeinknek, mint amennyit azok elbírhattak volna. Az a primitív szemlélet, hogy az építés csak „termelés” kirívóan mutatkozik meg magában a tervező apparátus felépítésében is. Tervező intézményeink maguk is termelő üzemekké, — dokumentációkat gyártó — vállalatokká sülyedtek, ahol a manuális termelés mellett alig van lehetőség a gondolkozásra. Kitűnő tervezők nem arra használják a fejüket, amire való volna, hanem a dokumentációk gyártásának idejét, az ember-telen tervező mechanizmus felesleges fogaskerekeit figyelik, hogy megakadva ne veszélyeztessék a szállítás naptári dátumát, amely a tervezés célja lett. Ezért jöttek kapóra a házgyárak, melyek sok gondot vesznek le a vállakról, az építészeti és lakás-kultúrára gyakorolt hatásukat azonban majd csak akkor fogjuk végiggondolni, mikor már késő lesz.

A múlt században megindult ipari forradalomból, — amely technikai vonalon a napjainkban látható bámulatot eredményeket hozta, — városépítés terén alig hasznosítottunk valamit. Azért, hogy mécs helyett villany ég és ivóvízért nem kell a kútra menni, igen drága árat fizettünk az idegeinkkel, kényelmünkkel és nyugalomunkkal. Eppen ez lenne most az építészek dolga, hogy miként lehetne a technika eredményeivel a lakást, a települést olyanná szelídíteni, amelyben a negatív lélekszám szaporulat pozitívvá váltana át. Hogyan lehetne kiküszöbölni a forgalom és szennyeződések veszélyeit és ártalmait, melyek sok nyomán annyi kár van emberéletben, tárgyi javakban, mint valami kisebbfajta háborúban.

Miért ragaszkodunk makacsul azokhoz a városszerkezetekhez és lakóház fajtákhoz, melyeket az ökör vont a szekér és lófogató kocsik idejében okozkodtak ki a város lakó polgárok, akik egyben házspekulánsok is voltak? Miért nem jobb a sem lakótelepeink és lakásaink, mint amilyeneket a Fuggerek építettek jobbgyaiknak és kézműveseiknek a XVI. században? Mert azzal, hogy a fagerendát vassal vagy előregyártott betonnal helyettesítettük, a ház lényege nem változott meg!

A kertés család lakóház ma is az emberek vágyalma. Ebben látják a nyugalom a kényelem, a szomszéd nyugének feloldását. Noha megpróbáltuk lebeszélni erről az embereket, nem ment ez a dolog, mert a lebeszélők többnyire maguk is kertés házban laktak.

Mivel nem lehet mindenki számára kertés családházat építeni, mert akkor nem marad hely a mezőgazdasági művelés számára, olyan házfajtákat településmódokat kell létrehozunk, melyek pótolják a kertés családház előnyeit, annak gazdasági hátrányai nélkül. Külföldön már több vonalon megindult ennek a keresése, nem is eredménytelenül. Ezek a különböző módon összerakható lakáselemekből álló halmazok, városhegyek, mind szabadulást keresnek a régi hagyományos kaszárnya rendszertől, amiben a börtönöket is építették. Kezdetben zárt udvarokkal, újabban glédába álló sorokkal. A mai értelemben vett humanizmushoz ezek már kevesek. Ahogyan életünkben is az emberiségre vágyunk, lakásainkban, városainkban sincs másképpen.

Ha szükségből kénytelenek is vagyunk a ránkmaradt holmit használni egy ideig, mert nincsen más, de ne rendezkedjünk be arra, hogy az átmeneti, szükség-megoldásokat rendszerré tegyük.

A gépesített tervező apparátus szerkezetében is mechanikus felépítésre sikerült, amelyben az irányítás nem azok kezében van, akik a szakmát „vezetik”. A vérbeli tervező ugyanis akkor végzi munkáját a kor színvonalán, ha állandóan „újít”. Persze ezt nem lehet minden tervezőtől megkívánni, mert a képesség határt szab. De akik újítva tudnak tervezni —, akiknek eredeti gondolataik is vannak — azok viszik előre a szakmát, azok „vezetnek”. Mindegy, hogy milyen pozícióban ülnek, mi a címük, vagy mennyi a fizetésük, ők a szakma vezető egyéniségei. Valami fatális véletlen folytán ezeknek a szakmai tevékenységnek alig van szerepük a tervező appa-

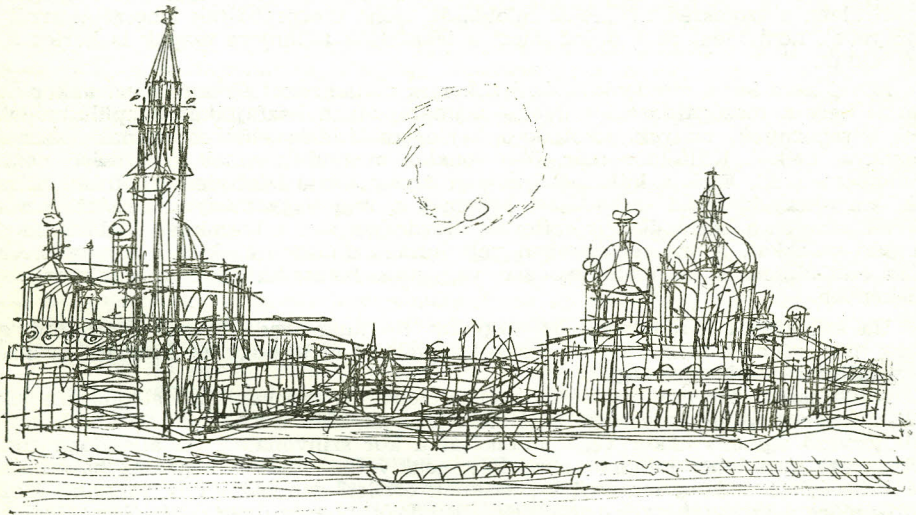
rátus irányításában. Viszont az apparátus irányítóinak alig lehetne helyet szorítani a szakmai tekintélyek elit sorában. Ebből sok surlódás adódik, ami érthető.

A világszínvonal elérése a *kiválóak* nevelését, azoknak az életben való vezető szerepét követeli meg. Ahogyan elvárjuk, hogy a felső oktatásba ne úgy lépjenek be a tanszékvezetők, mint egy évjáradékos pensióba, hanem életük munkássága, elért eredményeik emeljék fel őket oda, éppúgy előbb-utóbb komolytalanná fog válni, hogy a speciális intézményekbe olyan „igazgatót” vagy más néven tisztelt „vezetőt” nevezzenek ki, akinek magas pozíciója mögött nem áll a szakma területén szerzett „aranyalap”-ja.

A minisztérium szerepéről is megoszloak a vélemények. A tervezők azt szeretnék, ha a minisztérium nem a mindenható „főnök” szerepében jelenne meg előttük, hanem személytelen, törvényalkotó szerv volna, arra figyelve, hogy a törvénytábla keretek jók és hasznosak lesznek. Közöttük a munka zökkenőmentesen menjen. Csak így lehetne elképzelni egészséges vitalehetőséget a szakma képviselői és a minisztérium között. Erre pedig nagy szükség volna, hiszen a minisztériumnak semmi-nemű szakmai kontrollja nincsen.

A szocialista államok közül egyedül nálunk oszlatták fel a Minisztertanács szerepét életrehívott Építészeti Tanácsot, ami hivatalból tartotta a szemét a minisztérium munkáján. E lapokon már írtak arról, hogy ebből eredően milyen káros szemlélet kapott lábra és milyen nem kívánt helyzet alakult az építészet és ipar viszonyában. Sajnos, csak szépirodalmi lapokon van mód ilyen országos érdekű ügyek rövid, tehát nem eléggé megvilágítható tárgyalására, mert a szakmai lapunkból kivülállókát szórakoztató asztali képes újság lett. Ezekből a rövid megnyilatkozásokból is látszik, hogy igen sok megtárgyalnivalójuk volna az építésznek, ha arra alkalmas módon és megfelelő körülmények között mondhatnák el azt, ami munkájukat zavarja.

Kitűnő tervező gárdánkat tehát ne arra neveljük és szorítsuk, hogy az idejüket-múlt képleteket tanulják meg és gépszerűen sokszorozítsák, hanem hogy a mai ember igényeit vizsgálják, kutassák és kielégítésén úgy munkálkodjanak, hogy azok holnap se tűnjenek elavultaknak és a kor emberéhez méltatlannak. Az ipar kiszolgálóiból emelkedjenek fel az ember kiszolgálójává. Ezért — és csak ezért — érdemes-épfítésnek lenni!

WAGNER JÁNOS rajza